
Prof. dr.
Ioan St. Lazăr

Prefigurări ale cultului marial în prima jumătate a primului mileniu

Cultul Maicii Domnului, organic asociat cultului pentru Domnul Hristos, Fiul lui Dumnezeu și al ei, este un palier inalienabil al credinței, al dogmei și al trăirii creștine, conferind creștinismului – la nivelul teologic, ca și la nivelul percepției specific populare – o dimensiune spirituală și o trăire afectivă de o puritate, delicatețe și evlavie unice. Maica Domnului, primul om îndumnezeit și intercesoare între om și Dumnezeu, a fost, încă din primele veacuri și până azi, alături de Fiul său – Dumnezeu, model de desăvârșire umană, stimulatив pentru dreptcredincioși, indiferent în ce loc sau timp s-ar fi aflat ei, iar aceasta, și pentru că a depășit, cu sensul și semnificația ei, cele mai înalte ființe purtătoare de idealul de feminitate din religiile anterioare. La care, *sine qua non*, ne vom referi în prima parte a studiului nostru.

Romanitate și creștinism

Succedând, în Orientul Apropiat, înstăpânirii și civilizației elenistice inițiate de Alexandru cel Mare, Imperiul Roman, el însuși asimilând civilizația și cultura din Grecia antică, pe care o cucerise, se confrunta în acest areal special cu frecvente revolte ale populațiilor crunt asuprite și expuse pierderii identităților etnice, precum și cu un conglomerat de religii locale străvechi, tolerate prin *pax romana*, dar care vizau, în diferite forme și tot mai intens, nu adeziunea la zeii idolatrii ai religiei oficiale romane, ci credința într-un erou salvator pe care îl așteptau cu înfrigurare.

Cu o vechime, a unora, ce se pierde în negura trecutului și suferind, în decursul timpului, multe inerente transformări, datorate și învecinării și sincretismului lor, cele mai importante dintre aceste religii, cu divinitățile lor principale – frigiană (cu Cybela și Attis), egipteană (cu Isis și Osiris), feniciană (cu Adonis), iraniană (cu Mithra), la care este de adăugat și dionysianismul grec¹ – erau „religii de mistere”, axate, în mentalul tradi-

¹ Mircea ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II. *De la Gautama Budha până la triumful creștinismului*, traducere de Cezar Baltag, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, pp. 270-289 (*Sincretism și crea-tivitate în epoca elenistică: „Promisiunea mântuirii”*), pe care le vom urma în continuare.

țional, pe adorația divinităților ce cunoscuseră moartea și învierea (după modelul ciclicității Naturii – n. n., I. St. L.) și comportând inițierea și integrarea individului uman în tainele Naturii cosmo-terestre. În răstimpul la care ne referim, aceste configurații spirituale, susținute prin ritualuri specifice și secrete, evoluau într-un sincretism animat, împrumutându-și credințe și idei religioase, îndeosebi „promisiunea mântuirii”, încât au putut fi considerate și „religii ale mântuirii”, coborând treptat din orizontul etern al miturilor lor fondatoare tot mai aproape în istorie, prin credința într-un erou salvator, a cărui acțiune putea depăși limitele etniei; astfel, cum releva Mircea Eliade, ele ajunseseră de „nu mai aveau caracter etnic; structurile și soteriologiile lor proclamau un scop universal” (p. 272) – ceea ce devenea un pandant spiritual la ideea imperială (elenistică și romană) de universalitate. Ca atare, fără a intra în detalii, se poate spune că fiecare dintre cultele menționate, la care ar fi de adăugat hermetismul și alchimia, au cunoscut, mai mult sau mai puțin, prin oștenii legiunilor romane dislocate pe diferite teatre de război, o extensie și în spațiul european, concurând, pe anume durată, cu creștinismul, până la „triumful” acestuia; un aplomb special a dobândit cultul lui Mithra, evoluat ca o sinteză a curentelor spirituale și a practicilor rituale din epoca imperială romană², cult căruia unii împărați romani i-au consacrat un altar ca „binefăcător al Imperiului” și căruia i se va pune capăt spre sfârșitul secolului IV e.n., după edictul Sfântului Constantin cel Mare, prin care creștinismul devenea *religio licita*.

În răstimpul înstăpânirii romane în Orientul Apropiat, un eveniment spiritual – și istoric, de data aceasta – intră în „scena” vieții religioase din imperiu, intrând în concurență cu mitologiile și cutumele ritualice ale religiilor locale. E nașterea mirabilă, tainică și prin kenoză, a Fiului lui Dumnezeu ca Dumnezeu întrupat și Fiu al Omului, aducând un mesaj esențial de pace și iubire universală, de restaurare a condiției umane în orizontul mântuitor al unicului Dumnezeu; și e, totodată, nașterea creștinismului, religia cu adevăratele atribute ale universalizării (și universalității)³. Spre deosebire de zeii religiilor precreștine, care aveau existență

Spre deosebire de zeii religiilor precreștine, care aveau existență în imaginarul mitic, Iisus Hristos, promotorul noii orientări religioase, a dovedit – cu existența Sa fizică, reală în istorie, cu moartea și Învierea Sa, cu Înălțarea Sa la Cer – puterea de adevăr a noii religii. ❁

² Mircea ELIADE, *op. cit.*, pp. 317-320 (*Dacă creștinismul ar fi fost oprit...*)

³ *Ibidem*, pp. 321-350 (*Nașterea Creștinismului*); v. și, în același sens, Mircea Eliade, *Sentimentul morții în creștinism* (în vol. Mircea Eliade, *50 de conferințe radiofonice 1932-1938*, București, Editura Humanitas & Editura Casa Radio, 2001, pp. 114-118), unde, evocând religiile de mistere, cu scenariile mitico-rituale oculte și complicate și cu un orizont pesimist al vieții, care au fost depășite prin „revoluția” creștinismului, viitorul prestigios istoric al religiilor relevă modul cum, întâmpinând „sufletul însetat de religiozitate al lumii antice”, creștinismul a pus în lumină, prin Hristos și învățăturile Sale, valorile vieții, pacea și dragostea între oameni și credința în viața viitoare, iar aceasta cu o mirabilă „simplitate și umanitate”, conferindu-i universalitatea.

în imaginarul mitic, Iisus Hristos, promotorul noii orientări religioase, a dovedit – cu existența Sa fizică, reală în istorie, cu moartea și Învierea Sa, cu Înălțarea Sa la Cer – puterea de adevăr a noii religii, care va aglutina sau/și ignora, va sintetiza sau/și eluda principalele tendințe, teme, scenarii mitico-rituale și simboluri din religiile anterioare, ce aveau să cunoască, însă, convertirea de sens și semnificație. Procesul convertirii nu a fost, însă, deloc ușor, confruntările de ordin theoretic și de praxis, îndatorate habitudinilor ezoterice tradiționale și interpretărilor eronate („erezii”) ale evenimentelor și personajelor vetero- și neotestamentare, ale învățăturilor hristice și apostolice au durat pe parcursul primelor secole⁴ – câtă vreme creștinismul era „religio illicita”, iar dogma nu se constituise încă.

Trăind ascunși în peșteri sau catacombe, unde-și făceau mici locașuri de închinare, adepții religiei lui Hristos erau un exemplu pentru cei de afară, care le înmulțeau rândurile, constituind treptat comunități încheiate și rezistente, iar mulți dintre exponenții lor s-au confruntat față în față cu împărații păgâni persecutori, la martiriul lor producându-se adesea momente inexplicabile, convertitoare⁵. Nu avem acum nici cadrul și nici timpul detaliilor persuasive, ci doar să subliniem că, deopotrivă cu confruntările de la suprafață, sincretismul religios opera în profunzime o deplasare dinspre elementele de fond ale religiilor locale anterioare către religia nouă, creștină.

În cele mai multe cazuri, această „deplasare” nu a fost, însă, în mediul popular, o preluare și o integrare mecanică, ci o interpretare a noutății creștine în raport cu tradițiile locale și cu imaginarul care ducea mai departe, completându-l, textul canonic al biografiei pământești și învățăturilor lui Hristos, transmise în Evangheliile scripturistice și în Faptele Apostolilor. Au rezultat mai multe texte apocrife/noncanonice (precum *Protoevanghelia lui Iacov*, *Evanghelia lui Pătru*, *Evanghelia lui Pseudo-Matei*, *Evanghelia lui Toma*, *Evanghelia lui Nicodim* ș.a., puse de autorii lor în seama personajelor biblice, pe lângă care ar fi ucenicit, ca să confere, astfel, veridicitate consemnărilor lor) – texte configurând un inedit „roman hristologic”⁶, cu mare priză în mediul popular (datorită tramei narative și miraculosului funcțional), „roman” adiacent textelor sacre și Sfintei Tradiții, care nu s-au văzut contrazise, ci confirmate, cu un plus de perspectivă proaspătă, care s-au păstrat prin veacuri. „Miraculosul, fantasticul și hie-raticul creează o atmosferă cu totul specială. Tensiunea nu scade o clipă. Intrî într-un vârtej, parcurgi o transă. Ești îmbiat mereu să recitești pasaj

⁴ *Ibidem*, pp. 351-382 (*Păgânism, creștinism și gnoză în epoca imperială*) și pp. 383-400 (*Crepusculul zeilor*)

⁵ Acele martirice.

⁶ *Evangheliile apocrife*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Cristian BĂDILĂ, București, Editura Humanitas, 1996, p. 9; v. și *idem*, ediția a V-a, București, Ed. Adevărul Holding, 2012, p. 23.

cu pasaj. Recitești apocrifele, apoi te duci la Evangheliile canonice. Și constăți cu uimire că, citindu-le acum, după o baie de miraculos, acestea din urmă par „mai adevărate”, ți se dăruiesc mai ușor și mai pline de viață”, remarcă în mod aparte recentul antolog român Cristian Bădiliță⁷.

Acesta este un exemplu „clasic” pentru rodul creuzetului mental popular din primele veacuri, în care – cum releva și Mircea Eliade – „convertirea la creștinism a dat loc la simbioze și sincretisme religioase care ilustrează (...) creativitatea culturilor «populare» agrare sau pastorale, ale căror tradiții etnice, precum și mitologiile locale, au fost omologate, adică integrate, în aceeași «istorie sfântă» și exprimate în același limbaj, acela al credinței și mitologiei creștine”⁸.

De o importanță aparte în context a fost valorizarea creștină a Naturii, investirea ei cu o semnificație spirituală vizând o altă „rânduială” a lumii văzute și nevăzute – ceea ce l-a determinat pe Mircea Eliade să configureze conceptul său de „creștinism cosmic”:

„Multă vreme s-a crezut că sentimentul naturii și solidarizarea cu ritmurile cosmice (viziunea cică a existenței – n.n., I.St.L.) trădează o spiritualitate necreștină. (...) În realitate, creștinismul arhaic n-a devalorizat Natura. (...) Pentru creștinismul arhaic, așa cum a fost el înțeles de către Sfinții Părinți orientali, cosmosul n-a încetat o singură clipă de a fi creația lui Dumnezeu, iar ritmurile cosmice au fost tot timpul concepute ca o religie cosmică⁹. „Natura (cf. același) nu este niciodată absentă din doctrina creștină. Dimpotrivă. (...) Natura este înnobilită, ea fiind creația directă a lui Dumnezeu. Dar simbolismul creștin al anotimpurilor și al Naturii transfigurează aceste anotimpuri și transfigurează Natura întreagă. Soarele nu mai este, ca pentru păgâni, forța cosmică prin care fața pământului se reînnoiește. Soarele este creația lui Dumnezeu și legea sa este făcută și voită de Dumnezeu. (...) Natura e Creația lui Dumnezeu, locul pe care Dumnezeu l-a ales pentru suferința și desăvârșirea omului”¹⁰.

La rândul ei, în viziunea creștină, în care s-a produs *cristianizarea tradițiilor religioase* anterioare, Natura, într-un *modus vivendi* funciar empatic, nu rămâne indiferentă la drama divină a Mântuitorului: „(...) întocmai după cum sufletul omului e însetat de mântuire, tot așa Natura întreaga

(...) e destul să se citească *imnografia Bisericii răsăritene* sau să se observe *ceremonialul pascal*, pentru a înțelege cât de solidară este Natura cu misterul *cristologic*, cu *răstignirea*, *moartea* și *Învierea Mântuitorului*. ❀

⁷ Op. cit., p. 20; op cit., p. 24.

⁸ Mircea ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III. *De la Mahomed la epoca Reformelor*, traducere de Cezar Baltag, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 232.

⁹ Mircea ELIADE, *Destinul culturii românești*, în vol. Mircea Eliade, *Profetism românesc*, I, București, Editura „Roza Vânturilor”, 1990, p. 147.

¹⁰ Mircea ELIADE, *Mistica primăverii*, în vol. Mircea Eliade, *50 de conferințe radiofonice. 1932–1938, 2001*, p. 284.

gă (în primăvară – n.n., I.St.L.) geme și suspină așteptând Învierea. Într-adevăr, e destul să se citească imnografia Bisericii răsăritene sau să se observe ceremonialul pascal, pentru a înțelege cât de solidară este Natura cu misterul hristologic, cu răstignirea, moartea și Învierea Mântuitorului. Natura întreagă e cernită în săptămâna Patimilor, dar renaște, triumfătoare, prin învierea lui Iisus. Or, – adaugă Mircea Eliade – această liturghie cosmică o regăsim în folclorul românesc”¹¹, din care, în conferința *Mistica primăverii*, a și citat un text edificator, creativitatea religioasă de tip folcloric fiind paralelă cu aceea a teologilor, a misticilor și a artiștilor. Ca atare, „în creștinismul arhaic (și în cel popular, adăugăm noi, I.St.L.), se poate certifica un «creștinism cosmic» în virtutea faptului că misterul hristologic este proiectat în întreaga Natură și se insistă (...) pe dimensiunea liturgică a existenței”¹².

Începuturile cultului marial

În tot acest context deosebit de complex, complicat și adesea dramatic (precum și tragic, referindu-ne la persecuțiile soldate cu martiri creștini) – context pe care am încercat să-l sugerăm pe cât s-a putut de concis –, un palier însemnat al transformărilor spirituale este cel ce relevă trecerea de la cultul tradițional al divinităților feminine ale Naturii la cultul Fecioarei Maria – Maica Domnului, cult ce se constituie treptat și cu particularități proprii.

„Maica Domnului s-a descoperit întâi pietății creștinilor răsăriteni”, scria, în 1936, configurându-se ca istoric al religiilor, Mircea Eliade. „Faptul acesta nu e o simplă întâmplare. Aici, în Răsăritul Europei, femeia și mama au fost întotdeauna slăvite (...), socotite din cele mai vechi timpuri ca un miracol divin pe pământ. În femeie erau simbolizate toate virtuțile creatoare: lumina, bunătatea, fertilitatea. Pe aceste părți răsăritene s-au născut și s-au răspândit cele mai puternice culte ale Marii Zeițe, ale Zeiței Mame, pe care le-a cunoscut lumea precreștină”¹³, mai scria tânărul Eliade înainte de marile descoperiri din anii '70 ale Marijei Gimbutas în Vechea Europă (în mare parte pe teritoriul nostru), unde era un cult foarte pregnant al Marii Zeițe¹⁴ a acestor locuri, din epoca neolitică. Consemnăm din prefața istoricului Radu Florescu: „Această mare unitate istorică și culturală a Vechii Europe este paralelă și comparabilă cu aceea care se dezvoltă relativ sincron în Asia Anterioară – Anatolia, Mesopotamia,

¹¹ Mircea ELIADE, *Destinul culturii românești*, în op. cit., p. 147.

¹² Mircea ELIADE, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, 1986, p. 391.

¹³ Mircea ELIADE, *Maica Domnului (18 aprilie 1936)*, în vol. Mircea Eliade, *50 de conferințe radiofonice. 1932–1938*, București, Editura „Humanitas”, 2001, p. 191.

¹⁴ Marija GIMBUTAS, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în Sud-Estul Europei*, traducere de Sorin Paliga, prefață și note de Radu Florescu, București, Editura Meridiane, 1989.

Siria – Palestina. Deși asemănătoare, cele două entități se dezvoltă paralel și relativ diferit, autonom una în raport de cealaltă, dar fără să excludă schimburile reciproce”¹⁵. Cu, postulată, această „asemănare”, să-l urmărim în continuare pe tânărul Eliade: „Îndeosebi în jurul Mării Egee și în inima Asiei Mici, au fost adorate din timpuri străvechi Mari Zeițe – care reprezentau pentru conștiința și pietatea oamenilor de atunci, tot ce e luminos, vrednic și rodnic în lume. Cultul Marilor Zeițe era legat de cultele vegetației (...). În Răsărit exista, așadar, cu mult înainte de creștinism, o pietate sinceră și populară față de femeie și față de mamă (...). Nu este deci întâmplător că tocmai aici, în Răsărit, creștinătatea se apropie întâi de Maica Domnului”¹⁶ (...) Maternitatea a fost întotdeauna slăvită în Răsărit. Dar acest respect religios față de maternitate este acum transfigurat și sfințit în pietatea față de Maica Domnului. Fecioara Maria nu este numai Maica Sfântă a Mântuitorului lumii – Ea este și cel mai puternic ajutor al omului, atât pe pământ, cât și după moarte. Căci Maica Domnului se roagă neconștient pentru mântuirea neamului omenesc, pentru iertarea păcatelor noastre, ale tuturor”¹⁷.

„Cultul Maicii Domnului a început încă din timpul vieții sale. Cei care l-au recunoscut pe Mântuitor nu puteau fi indiferenți față de cea care L-a născut”, afirmă, îndreptățit, cercetătorul și editorul Cristian Bădiliță. Sunt mărturii că, după Înălțarea la Cer a Domnului Hristos, Fiul ei, Maica Domnului, retrasă în casa din Ierusalim a Sfântului Apostol Ioan, era vizitată mai mult sau mai puțin în secret de către reprezentanți ai unor comunități creștine din arealul oriental, veniți să-i aducă omagiu, să-i asculte evocările vieții alături de Fiul său – Dumnezeu și să-i primească sfaturile. Totuși, cultul Maicii Domnului „nu s-a încheiat încă din primul veac”, sublinia tânărul Eliade. „Se convergeau la creștinism mase considerabile de oameni simpli și pioși, mai ales din regiunile unde fuseseră cândva adorate Marile Zeițe. Asemenea oameni simpli, trăind încă înconjurați de un păgânism puternic, puteau aluneca, fără voia lor, în idolatrie. De aceea, sfinții și capetele luminate ale creștinătății din primele trei – patru veacuri după Cristos au ținut oarecum în

Sfinții și capetele luminate ale creștinătății din primele trei – patru veacuri după Cristos au ținut oarecum în umbră pietatea față de Maica Domnului”. Această latență va dura până la recunoașterea oficială de către Constantin cel Mare a religiei creștine și, încă mai precis, până la Sinodul ecumenic de la Efes din anul 431 e.n., când s-au edificat dogmatic atributele esențiale ale Maicii lui Hristos: Pururea-Fecioria Sa și calitatea de Născătoare de Dumnezeu (Teotokos). ✠

¹⁵ Radu FLORESCU, în vol. Marija Gimbutas, *op. cit.*, pp. 8-9.

¹⁶ Mircea Eliade, *Maica Domnului*, în *op. cit.*, p. 191.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 192-193.

umbră pietatea față de Maica Domnului”¹⁸. Această latență va dura până la recunoașterea oficială de către Constantin cel Mare a religiei creștine și, încă mai precis, până la Sinodul ecumenic de la Efes din anul 431 e.n., când s-au edificat dogmatic atributele esențiale ale Maicii lui Hristos: Pururea-Fecioria Sa și calitatea de Născătoare de Dumnezeu (*Teotokos*).

În acea latență a primelor secole, din nevoia credincioșilor de a cunoaște mai mult din viața și atribuțiile Maicii Domnului decât puținele referințe din Evangheliile canonice, a înflorit o bogată literatură apocrifă, din care cele mai importante pentru tema marială sunt: *Protoevangelia lui Iacob*, *Evanghelia lui Pseudo-Matei*, *De Nativitate Mariae*, *Cuvântul Sfântului Ioan Teologul la Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*, care au adus numeroase amănunte: părinții Mariei, nașterea ei, cum a copilarit ea sau Fiul Iisus, cum i s-a încercat fecioria de către o moașă nepregătită să accepte minunea, cum au căzut idolii la pământ, sfărâmându-se, când au trecut copilul Iisus cu Iosif și Maria pe lângă temple din Egipt, cum s-a pogorât a doua oară din Cer Fiul lui Dumnezeu, ca să o înalțe la Cer cu El pe Maica Sa când

a adormit ș.a.¹⁹, amănunte care nu contrazic Evangheliile și, de aceea, o bună parte din ele au fost acceptate de Biserică și rămase în cult.

„Apocrifele, apărute foarte devreme, în paralel cu Sfânta Scriptură – consemnează teologul contemporan Alexis Kniazev – sunt o dovadă a faptului că în evlavia populară Maica lui Hristos ocupa un loc aparte încă de la începuturile Bisericii”²⁰, oamenii simpli reținând mai ales Nașterea Domnului de către Maria – Maica Sa, precum și Patimile și Răstignirea Lui, pentru care o compătimeau

Se va produce în mentalul primilor creștini o mutație în rugăciunile lor: la început, se rugau martirilor, care ajungeau în Împărăția lui Hristos, să le poarte rugăciunile la Mântuitor, dar apoi, înțelegând că o putere mai mare decât a martirilor va fi având Maica Domnului ca „mijlocitoare”, s-au rugat mai ales și mai mult Născătoarei de Dumnezeu. ❧

profund, înțelegând-o omenește și considerând-o înțelegătoare, la rândul său, a durerilor omenești. Se va produce în mentalul primilor creștini o mutație în rugăciunile lor: la început, se rugau martirilor, care ajungeau în Împărăția lui Hristos, să le poarte rugăciunile la Mântuitor, dar apoi, înțelegând că o putere mai mare decât a martirilor va fi având Maica Domnului ca „mijlocitoare”, s-au rugat mai ales și mai mult Născătoarei de Dumnezeu. Un manuscris „recent descoperit”, „Sub tuum praesidium”, menționează Alexis Kniazev, „dovedește că lumea se ruga Maicii lui Iisus Hristos și credea în puterea specială a rugăciunii de mijlocire pe lângă

¹⁸ *Ibidem*, p. 192.

¹⁹ Cristian BĂDILĂ, în *Evangheliile apocrife*, București, Editura Vremea, 2012, pp. 23–24.

²⁰ Alexis KNIAZEV, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere din franceză de Lucreția Maria Vasilescu, București, Editura Humanitas, 1998, pp. 28–29.

Fiul ei pentru credincioșii creștini”²¹. Iar de atunci și până azi, în creștinismul popular, cinstirea Maicii Domnului ca Născătoare de Dumnezeu, compătimirea pentru suferința ei maternă la Patimile și Răstignirea Fiului său – Dumnezeu și rugăciunea profundă la ajutorul său ca „mijlocitoare” între oameni și Dumnezeu vor fi palierele principale ale cultului ce i l-au închinat și-l continuă în mod curent, îndeosebi la praznicele sau sărbătorile dedicate principalelor momente din viața ei omenească: *Nașterea* (8 septembrie), *Intrarea în Biserică* (21 noiembrie), *Buna Vestire* (25 martie), *Adormirea* (15 august)²². Aceste sărbători s-au oficializat după istoricul Sinod Ecumenic din anul 431, de la Efes, care, stabilind esența doctrinei în privința Maicii Domnului ca Pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu, prin rânduială și faptă divină, a deschis calea desfășurării cultului Preasfintei Fecioare și Maici a lui Dumnezeu, asociat cultului pentru Fiul ei, Hristos – Mântuitorul. Astfel, în decursul timpului, celor patru mari sărbători integrate în calendar în rândul praznicelor împărătești li s-au adăugat și alte sărbători „mai puțin importante”, dedicate Sfintei Fecioare și Maici a Domnului, precum (în ordinea prezentării de către părintele profesor Ene Braniște):

- *Soborul* (sau *Adunarea*) *Maicii Domnului* (26 decembrie);
- *Acoperământul Maicii Domnului* (1 octombrie) – în limbajul bisericesc, *Pocrovul* (de origine slavă);
- *Izvorul tămăduirii* (în Vinerea din Săptămâna Luminată);
- *Zămislirea Maicii Domnului* (în calendare, „Zămislirea Sfintei Ana”); ș.a.

²¹ *Ibidem*, p. 29.

²² Pentru care v., între altele, la preot prof. dr. ENE BRANIȘTE, *Liturgia generală, cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, ediția a II-a, revizuită și completată, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1993, pp. 186-199.

După o veche tradiție, primele icoane cu chipul Maicii Domnului au fost realizate de către Sfântul Evanghelist Luca; de asemenea, este de menționat că imagini cu chipul Maicii Domnului au fost descoperite în catacombele romane, fiind datate în secolul III e.n. ✠

Să consemnăm, de asemenea, după aceeași sursă (Ene Braniște) și „alte forme de exprimare a cultului” Maicii Domnului, care au fost practicate îndeosebi din secolele IV-VI, de când a început să ia amploare:

- „cântări și rugăciuni deosebite, adresate și încadrate în rânduiala tuturor slujbelor bisericești”;
- „slujbe speciale alcătuite în cinstea și spre lauda Sfintei Fecioare”, dintre care menționăm: „cea mai veche”, Acatistul Născătoarei de Dumnezeu sau Acatistul Bunei Vestiri, Paraclisele Maicii Domnului, Prohodul Maicii Domnului – ultimele două, mai noi și oficiate în postul Adormirii Maicii Domnului;
- „zidirea de biserici în cinstea și spre pomenirea” Maicii Sfinte, „puse sub ocrotirea ei deosebită și purtând numele ei (...) sau având hramuri (patroni) diferitele ei sărbători”;
- „zugrăvirea pe icoane și pe pereții bisericilor a chipului Maicii Domnului”, în cele mai multe cazuri împreună cu chipul Fiului său – Dumnezeu, marcând și astfel cultul marial (mariologia) împreună cu al Domnului Hristos (hristologia). De menționat că, după o veche tradiție, primele icoane cu chipul Maicii Domnului au fost realizate de către Sfântul Evanghelist Luca; de asemenea, este de menționat că imagini cu chipul Maicii Domnului au fost descoperite în catacombele romane, fiind datate în secolul III e.n. Foarte multe icoane cu Maica Domnului, în muntele Athos și la

popoarele răsăritene (la greci, ruși, români, polonezi ș.a.), sunt făcătoare de minuni. În interiorul bisericilor, fresce cu icoane ale Maicii Domnului (cu momente din viața ei, singură sau împreună cu Iisus – copilul divin) sunt plasate pe bolta altarului, pe bolta pronaosului, pe pereții naosului sau ai pronaosului (îndeosebi în iconografia Acatistului);

- diferite genuri de predici (omilii, panegirice, cuvântări de laudă);
- purtarea numelui de Maria de către femei și a numelui derivat de Marin de către bărbați;

- „larga circulație în popor a cărților (populare) de pietate în legătură cu viața și minunile Maicii Domnului”, majoritatea fiind apocrife: *Visul Maicii Domnului, Călătoria Maicii Domnului la iad, Minunile Maicii Domnului* ș.a.²³.

Cele mai multe forme de exprimare a cultului își au începutul în prima jumătate a mileniului I, îndeosebi din secolele IV–VI, și marchează un mod special de religiozitate, mai complex și mai frecvent, ținând de creștinismul popular.

Tot de atunci, în raport cu dogma stabilită la Sinodul de la Efes (431 e.n.) privind Maica Domnului ca Născătoare de Dumnezeu (Teotokos) și Pururea-Fecioria ei, Sfinții Părinți, alți teologi, ierarhi, predicatori, melozi și iconografi au dezbătut și nuanțat prevederile dogmei, susținând:

- maternitatea divină a Mariei;
- fecioria ei veșnică (...);
- sfințenia și curăția Maicii Domnului (...);
- credința în mijlocirea Mariei pe lângă Fiul ei pentru poporul creștin²⁴.

Dintre toate acestea, subliniem, pentru prima jumătate de mileniu creștin, doar demonstrarea Pururea-Fecioriei Maicii Domnului: *ante partu* (înainte de naștere), *in partu* (în naștere) și *post-partu* (după naștere), un rol decisiv în acest sens avându-l Sfântul Ambrozio al Mediolanului, care a încheiat una dintre cele mai dezbătute probleme.

Asemenea teme au rămas în dezbateri chiar până azi în mediul catolic sau protestant, dar nu avem aici locul să ne raportăm la ele.

²³ *Ibidem*, îndeosebi pp. 194–198.

²⁴ Apud Alexis KNIAZEV, *op. cit.*, p. 30–31.